

ความสัมพันธ์ทางด้านการเศรษฐกิจระหว่างอาณาจักรอยุธยาและลานนาไทย

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของอาณาจักรลานนาไทยและอยุธยาในระยะประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งคือ การค้าขาย การส่งสินค้าประเภทของป่าไปขายยังเมืองต่าง ๆ ทำรายได้ให้อาณาจักรทั้งสองเป็นจำนวนมาก เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางรับซื้อสินค้าจากบริเวณเหนือที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไป หมายถึงเขตสิบสองปันนา ยูนนาน พม่าทางตอนบนและลานช้าง เพื่อส่งต่อมายังเมืองท่าสำคัญต่าง ๆ คือ เมืองท่าในพม่าตอนล่าง และอยุธยา

อยุธยาเป็นศูนย์กลางของการค้าในเขตภาคพื้นทวีปของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเมืองท่ารับสินค้าจากเขตตอนบนที่รวมทั้งอาณาจักรลานนาไทยด้วย สินค้าเหล่านั้นจะถูกส่งออกไปขายยังเมืองท่าต่าง ๆ แถบทะเลจีน และมหาสมุทรอินเดีย ในขณะที่อยุธยาก็จะรับซื้อสินค้าจากจีน และเมืองท่าอื่น ๆ มาขายต่อให้กับเมืองต่าง ๆ ด้วย จากการที่อยุธยามีบทบาทเป็นเสมือนคนกลางผู้รับสินค้าของป่าจากเมืองต่าง ๆ ทางตอนในของทวีป แล้วส่งผ่านไปขายยังเมืองอื่น ๆ ภายนอก จึงทำให้มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรลานนาไทยในด้านการค้าของป่า

ลานนาไทย: บทบาททางการค้าในเขตตอนบนของทวีป

การขยายอำนาจของพระยามังรายในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เริ่มจากการรวบรวมเมืองใหญ่น้อยในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกมาไว้ในพระราชอำนาจ เรียกว่า "แคว้นโยน" แล้วจึงขยายอำนาจตกลงมายังบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงตอนบนคือ อาณาจักรหริภุญไชย จนสามารถผนวกอาณาจักรนี้ได้สำเร็จ เหตุผลในการผนวกอาณาจักรหริภุญไชย นอกจากเหตุผลทางการเมืองและทางศาสนาแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการค้าด้วย เพราะเมืองหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ มีพ่อค้าจากเมืองต่าง ๆ เดินทางมาค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าจากเมืองที่อยู่ในเขตที่ราบลุ่ม

แม่น้ำเจ้าพระยาเดินทางขึ้นมาค้าขายที่ศรีบุญไชยตลอดเวลา เช่น พ่อค้าจากละโว้^๑ และ พ่อค้าจากอโยธยา^๒ รายได้จากการค้าของศรีบุญไชยคงจะมีมาก และกลายเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่พระยามังรายทรงอ้างถึงเมื่อจะผนวกศรีบุญไชยเข้ากับแคว้นโยน คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า พระยามังรายทรง "...ได้ข่าวว่าเมืองศรีบุญไชยสมฤทธิคีนึก คีกว่าเมืองเราว่าอันนา ฉันโคจักโคมาเป็นเมืองของเรา"^๓

หลังจากการผนวกอาณาจักรศรีบุญไชยเข้ากับแคว้นโยนแล้วพระยามังรายทรงมีพระราชประสงค์ที่จะหาทำเลที่สร้างเมืองศูนย์กลางของอาณาจักร โดยคำนึงถึงความสะดวกในการค้าขายประกอบด้วย ดังที่ระบุในพงศาวดารเมืองเงินยาง หรือเมืองเชียงแสนว่า "...ให้ไทยไ้รับความสะดวกในการค้าขายโดยสุขมากนัก..."^๔ การเน้นเรื่องความสะดวกค่านการค่านี้ยังเห็นได้จากกรที่พระยามังรายโปรดให้สร้าง "ภาค" คือ ตลาดในเมืองที่ทรงสร้างขึ้นใหม่ เช่น การสร้างภาคกุ่มกามที่เวียงกุ่มกามเพื่อให้ "เป็นที่ซื้อขาย-แห่งคนทั้งหลาย"^๕ และการสร้างภาคเชียงใหม่พร้อมกับการสร้างเมืองเชียงใหม่

ที่ตั้งศูนย์กลางแห่งแรกที่พระยามังรายเลือกก็คือ เวียงกุ่มกามอยู่ทางทิศตะวันออกของศรีบุญไชย แต่ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าไม่เหมาะจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร เพราะมีปัญหา "...นำหวมเมืองกลางฆา ข่างมาวัดควายหาที่อยู่ได้"^๖ ในขณะเดียวกัน

^๑ คำานานมูลศาสนา, หน้า ๑๖๗.

^๒ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ หวณ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๙ เลขที่ ๒๘ พงศาวดารเมืองเงินยางหรือเมืองเชียงแสน, หน้า ๒๕.

^๕ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๐

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ที่ภาคกุ่มกามนั้น การค้าขายดำเนินไปได้ไม่สะดวักนัก พระยามังรายทอพระเนตรเห็น "...ชาวต่างชาติซึ่งเรือมาที่ภาคกุ่มกาม เรือลมวันละเล่มสองเล่มทุกวัน เจ้ามังราย คบในใจว่าไพร่กว่าตายว่าอันแล"^๑ เป็นเหตุให้พระยามังรายทรงสร้างศูนย์กลางของ อาณาจักรที่เชียงใหม่ขึ้นแทน เมืองเชียงใหม่นี้ตั้งอยู่ทางเหนือของเวียงกุ่มกาม และไม่ไกล จากทริภุญไชยมากนัก

เชียงใหม่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ทั้งนี้เพราะ ตั้งอยู่กลางระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และแม่น้ำปิง สามารถควบคุมการค้าทั้งภายในและ ภายนอกอาณาจักรได้ สินค้าและพ่อค้าจากเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำกก กับเขตทางตอนบนจะ ลงมาค้าขายที่เชียงใหม่ เช่น มีพ่อค้ามาจากเมืองเชียงแสน^๒ ล้านช้าง^๓ และพ่อค้าฮ่อ มาค้าขายที่เชียงใหม่ สำหรับการค้ากับภายนอกอาณาจักรนั้น เชียงใหม่สามารถติดต่อกับ เมืองต่าง ๆ ที่อยู่นอกอาณาจักรล้านนาไทยได้สะดวก ไม่ว่าจะเป็นพม่าหรืออยุธยาก็ตาม เนื่องจากเมืองเชียงใหม่มีทางน้ำที่สามารถติดต่อกับเมืองเหล่านั้นได้สะดวก^๔ จะเห็นได้ว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๒ ภูมิ พยอมยงค์, ผู้ถ่ายทอด และเรียบเรียง, คลองพิจารณาตัดถ้อยชนคำ ลักษณะการวินิจฉัยและตัดสินคดีในสมัยพระเจ้ากือนา พระเจ้าติโลกราช และพระยาอออก เชียงราย (กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๖.

^๓ หวัญ., บัญชีหนังสือจ้างแปล แผนที่ ๑๐ เลขที่ ๒๘ กฎหมายโคสาราษฎร์, หน้า ๖๘.

^๔ กฎหมายล้านนา, ภาคปริวรรตลำดับที่ ๓ (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘), หน้า ๖.

^๕ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๘.

เชียงใหม่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์กลางทางการค้าของอาณาจักร เช่นเดียวกับเป็นศูนย์กลาง
 คำนอื่น ๆ เชียงใหม่จะเป็นศูนย์กลางรับสินค้าของป่าจากเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ทางตอนบน
 แล้วส่งต่อไปยังเมืองท่าทางตอนล่าง และรับสินค้าจากเมืองท่าเหล่านั้นขึ้นมาขายต่อให้

คู่แข่งทางการค้าที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาไทย คือ อาณาจักรสุโขทัย จากที่ตั้ง
 ตั้งของสุโขทัย ทำให้พิจารณาได้ว่าสุโขทัยคงจะเป็นทางผ่านของสินค้าจากเมืองทางตอนบน
 ลงไปสู่เมืองท่าทางตอนล่างเช่นเดียวกับเชียงใหม่ เพราะสุโขทัยนั้นตั้งอยู่ในบริเวณที่
 รวบรวมแม่น้ำที่เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญ ๓ สายคือ แม่น้ำปิง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน
 แม่น้ำเหล่านี้เชื่อมโยงสุโขทัยกับทั้งเมืองต่าง ๆ ทางตอนบน และเมืองท่าทางตอนล่าง
 ค่าย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงระบุถึงเมืองทางตอนล่างได้แก่ สุพรรณบุรี ราชบุรี
 เพชรบุรี นครศรีธรรมราช และเมืองที่อยู่ริมทะเลทั้งหมดว่าอยู่ในอาณาเขตของสุโขทัย^๑
 แม้วการอ้างนี้อาจจะเกินความจริง แต่สะท้อนให้เห็นการติดต่อระหว่างสุโขทัยกับเมือง
 เหล่านั้น ซึ่งน่าจะ เป็นเมืองที่สุโขทัยส่งสินค้าไปค้าขายด้วย หรือไม่ก็อาศัยส่งสินค้าผ่าน
 เมืองเหล่านั้นออกไปสู่ภายนอก หลักฐานของล้านนาไทยก็ระบุถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด
 ระหว่างพ่อขุนรามคำแหงกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช^๒ และที่สทิงพระ กับที่นครศรีธรรม-
 ราชก็มีผู้พบกระเบื้องสุโขทัยเป็นจำนวนมาก^๓ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานสนับสนุนว่าสุโขทัย
 น่าจะเป็นศูนย์กลางทางการค้ามาก่อน เห็นได้จากภายหลังที่อาณาจักรอยุธยาสามารถ
 ผนวกสุโขทัยได้แล้ว เมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ใต้อำนาจสุโขทัย เช่น พิษณุโลก และตาก

^๑ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, "จารึกหลักที่ ๑," หน้า ๒๖.

^๒ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๖.

^๓ศรีศักร วัลลิโภคม, "สภาพภูมิประเทศ และประชากรของอาณาจักรสุโขทัย,"
 ในรายงานผลการสัมมนาสังคโลกไทอ่าวไทยกับการวินิจฉัยปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และ
 สังคมสมัยสุโขทัย (กรุงเทพมหานคร: วารสารโบราณคดี, ๒๕๑๙), หน้า ๑๑๓.

ยังคงทำหน้าที่รวบรวมสินค้าจากเขตตอนบนส่งลงมาขายที่อยุธยา ดังที่ปรากฏในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมว่า "...ชาวเมืองพิศณุโลกฝ่ายเหนือ มันทุกน้ำอ้อย ยาสูบ ช้าง น้ำผึ้ง สินค้าต่าง ๆ จากฝ่ายเหนือ ล่องเรือมาจอกขาย"^๑ การตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการค้าในลานนาไทยคงจะส่งผลกระทบต่อกระเพื่อนต่อการส่งสินค้ามาจนถึงสุโขทัยบ้าง เพราะสินค้าบางส่วนจะลงมาที่เชียงใหม่แทน และจะมีพ่อค้าจากเมืองต่าง ๆ มาซื้อขายที่เชียงใหม่ หรือไม่ก็มีพ่อค้าจากเชียงใหม่รับซื้อสินค้าไปขายต่อยังเมืองอื่น เช่น พม่าตอนล่าง ฝ่ายสุโขทัยคงต้องหาทางแก้ปัญหาเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงประกาศไม่เก็บภาษีผ่านด่านแก่สินค้าที่เข้ามาถึงสุโขทัย^๒ เพื่อคึงให้มีพ่อค้ามาค้าขายผ่านสุโขทัยมากขึ้น แต่เนื่องจากปัญหาความไม่มั่นคงภายในของอาณาจักรสุโขทัยหลังสมัยพ่อขุนรามคำแหง ในขณะที่อาณาจักรลานนาไทยนั้น พระยามังรายทรงสร้างความเข้มแข็งและความสงบภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่า ทำให้ลานนาไทยอยู่ในฐานะศูนย์กลางของการค้าทางตอนบน และทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางซื้อขายสินค้ากับเมืองท่าทางตอนล่างได้อย่างดี

ลักษณะและการจัดระบบการค้าภายในอาณาจักรลานนาไทย

เมืองทางตอนบนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ เมืองในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเช่น เมืองส่วนใหญ่ของอาณาจักรลานนาไทย เป็นเมืองที่ได้รับ ความอุดมสมบูรณ์จากแม่น้ำที่ไหลผ่านและประชาชนประกอบอาชีพทางการเกษตร ในขณะที่เมืองอีกลักษณะหนึ่งจะตั้งในบริเวณที่ราบระหว่างภูเขา ซึ่งเป็นเขตที่ไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์มากนัก และประชาชนมักดำรงชีพด้วยการหาของป่า หรือนำผลิตผลจากเมืองของตนมาขาย เมืองทั้งสองลักษณะนี้จะติดต่อกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งเป็นที่ต้องการระหว่างกัน เช่น แลกเปลี่ยนข้าวกับพวกของป่า การแลกเปลี่ยนกันเช่นนี้มีปรากฏชัดในตำนานต่าง ๆ ของลานนาไทย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพวกที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขา เช่น พวกฉวะ

^๑ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง (ตอนที่ ๑)," หน้า ๕๗.

^๒ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, "จารึกหลักที่ ๑," หน้า ๑๘.

กับพวกที่อยู่ในเขตพื้นที่ราบ เช่น พวกไทย^๑ และการแลกเปลี่ยนสินค้าลักษณะนี้ยังคงมีอยู่ หลังการ ก่อรูปของอาณาจักรลานนาไทย ผู้ปกครองลานนาไทยพยายามขยายขอบข่ายการค้า และจัดการ เกี่ยวกับระบบการค้าเพื่อจูงใจให้พ่อค้าเดินทางมาค้าขายกับลานนาไทยมากที่สุด เพราะหมายถึงรายได้ที่จะเพิ่มมากขึ้นด้วย คงจะไต่กล่าวในหัวข้อต่อไป

ขอบข่ายการค้าของอาณาจักรลานนาไทย

ความมั่นคงทางการเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำทางตอนบนเป็นเหตุให้มีพ่อค้าต่าง-เมืองเดินทางมาติดต่อค้าขายกับลานนาไทยเป็นจำนวนมาก กฎหมายลานนาบรรยายว่า "...คนผู้ง้ออันลุกทิสานุทิศมา ม่าน เม็ง ไทย ฮ่อ กุลวา..."^๒ แสดงให้เห็นว่ามีพ่อค้า หลายเชื้อชาติ และมาจากทุกทิศ เดินทางมาค้าขายกับลานนาไทย ระบบการค้าภายใน อาณาจักรลานนาไทยเป็นระบบการค้าแบบพ่อค้าคนกลาง โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ในการรับซื้อขายสินค้ากับบรรดาพ่อค้าต่างเมืองเหล่านั้น

การค้าของลานนาไทยแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ การค้ากับเมืองทางตอนบน หมายถึงการค้ากับเขตตอนบนของที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไป พ่อค้าจากเขตตอนบนจะนำ สินค้าซึ่งส่วนมากคือ ขอบป่า มาแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นที่ต้องการจากลานนาไทยกลับไป การค้าอีกส่วนหนึ่งก็คือ การค้ากับเมืองทางตอนล่าง หรือการค้ากับเขตเมืองท่า พ่อค้า จากอยุธยา หรือพม่าทางตอนล่างจะนำสินค้าของตนขึ้นมาขายแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่มาจาก ทางตอนบนที่ลานนาไทยด้วย

การค้ากับเมืองทางตอนบนอยู่ในรูปของการแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทพืชพันธุ์ ธัญญาหารอย่าง ข้าว หรือเกลือ ตลอดจนของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ที่มาจากเมืองท่ากับขอบป่า

---

^๑อรณรัตน์ วิเชียรเขียว, ผู้ปริวรรต, ตำนานเมืองพะเยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ, หน้า ๑. (พิมพ์ดีด).

^๒กฎหมายลานนา, ภาคปริวรรตลำดับที่ ๓, หน้า ๖.

พ่อค้าคนกลางที่แลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าในส่วนนี้มักเป็นพ่อค้าที่มาจากตอนบน คือ จากฝั่ง ตะวันออกของแม่น้ำโขง กลุ่มพ่อค้าสำคัญจากเขตทางตอนบนมีดังนี้

๑. กลุ่มพ่อค้าเงี้ยว นำสินค้าจากบริเวณหัวเมืองไทยใหญ่ และสินค้าจาก หัวเมืองพม่าทางตอนบนเข้ามายังลานนาไทย พ่อค้าเงี้ยวจะนำสินค้าพวกของป่า รวมทั้ง ขาหยาสมชาย ดังที่มีปรากฏในคลองพิจารณาคดีคดีถ้อยชนคำ่ว่า "...พ่อของหมื่นพวยลาม ไค้อ้อซาหยาตยู่หนึ่งจากพ่อค้าเงี้ยว..."^๑

๒. พ่อค้าฮ่อ เป็นกลุ่มพ่อค้าจีนเดินทางมาจากเขตยูนนานนำสินค้าจากยูนนาน เข้ามาขายที่อาณาจักรลานนาไทย หลักฐานจากกฎหมายลานนาซึ่งเป็นภาคปริวรรตลำดับ ที่ ๓ ของภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระบุถึงพ่อค้าฮ่อไว้ แต่มิได้ระบุช่วงเวลาที่พวกเขาเข้ามาค้าขาย อาจพิจารณาได้ว่าพวกเขา น่าจะลงมาค้าขายกับลานนาไทยตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย เพราะชุมชนแถบลุ่มแม่น้ำกมี้ มีความสัมพันธ์กับพวกฮ่อมานานตั้งแต่ก่อนตั้งอาณาจักรลานนา และเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา จะเห็นได้ว่าพวกเขาทำสงครามกับลานนาไทย และกวาดต้อน ผู้คนจากเชียงแสนในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน นอกจากนี้ยังมีการทำสัญญาแบ่งเขตการ ปกครองระหว่างอาณาจักรลานนาไทยกับพวกฮ่อในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช ให้เขตทาง ตะวันตกเป็นของลานนาไทย ส่วนทางตะวันออกเป็นของฮ่อ และในรัชสมัยนี้ยังมีพวกฮ่อ เข้ามารับราชการในอาณาจักรลานนาไทย^๒ พ่อค้าฮ่อจะนำสินค้าของป่า เช่น ชะมดเข้ด มาขาย โทเม บีเรส และราล์ฟ ฟิตซ์ต่างอธิบายว่าเป็นสินค้าจีนที่คงจะมาจากยูนนาน^๓

^๑มณี พยอมยงค์, ดูถาย ทอดและเรียบเรียง, คลองพิจารณาคดีถ้อยชนคำ..., หน้า ๕๑.

^๒ดู ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖๕.

^๓จดหมายเหตุการเดินทางของราล์ฟ ฟิตซ์, แพลโตยันันทา สุกกุล (พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๓), หน้า ๒๘ และ ๓

เป็นสินค้าสำคัญที่ชาวต่างชาติต้องการมาก และชะมดเช็ดจะถูกส่งมาถึงพม่าตอนล่าง^๑

๓. พ้อคำที่มาจากหลวงพระบางและเวียงจันทน์ กฎหมายโคสธาราษฎร์ระบุว่า มีพ้อคำจากเวียงจันทน์นำสินค้าประเภทเกลือ ยาสูบ และปลาร้าเข้ามาขายยังลานนาไทย^๒ แต่มีใคร่ไปถึงสมัยที่พวกนี้เดินทางมา ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างลานนาไทย กับ เวียงจันทน์คงจะเริ่มมาแต่สมัยราชวงศ์มังราย เพราะลานนาไทยมีความสัมพันธ์อันดีกับ ลานช้างซึ่งอยู่ใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางค่านพุทธศาสนา เห็นได้จากพระเมือง-แกวโปรดให้ส่งพระเทพมงคลไปอานช้างพร้อมกับพระคัมภีร์ไตรปิฎกอีก ๖๐ คัมภีร์^๓ และ เมื่อเกิดความวุ่นวายในอาณาจักรลานนาไทยในสมัยปลายราชวงศ์มังรายก็มีขุนนางเชียงใหม่ ไปเชิญพระไชยเชษฐาจากลานช้างมาปกครองลานนาไทย^๔ เพราะพระองค์ทรงมีพระราช-มารดาเป็นเจ้าหญิงลานนาไทย^๕ นอกจากนี้เวียงจันทน์แล้ว ยังมีพ้อคำจากหลวงพระบาง นำกำยานและครึ่งมาขายที่ลานนาไทยโดยมีหลักฐานปรากฏอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์^๖ แต่สินค้าดังกล่าวน่าจะมีการนำเข้ามาขายก่อนหน้านี้แล้ว เพราะราล์ฟ พิตซ์เคยระบุว่า

^๑ Ibid.

^๒ หวัญ., บัญชีหนังสือจางแปล เพิ่มเติมที่ ๑๐ เลขที่ ๒๔ กฎหมายโคสธาราษฎร์, หน้า ๖๘.

^๓ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๖๒.

^๔ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๙๔-๙๕.

^๕ สวงน โขทีสุขรัตน์, "ตำนานพระแก้วมรกต," หน้า ๒๗.

^๖ Holt S. Hallet, A Thousand Miles on Elephant in the Shan States (London: William Blackwood and Sons, 1890), p. 280.

เชียงใหม่เป็นแหล่งส่งกำยานเป็นสินค้าออกที่สำคัญ^๑ ชาวอังกฤษซึ่งเคยเดินทางมาเชียงใหม่ก็กล่าวว่าเชียงใหม่เป็นแหล่งที่มีครั้งกับกำยานมาก^๒ และจากเอกสารของฮอลันดาปรากฏว่าพ่อค้าชาวอังกฤษที่เดินทางกลับจากเชียงใหม่ ได้นำกำยานอย่างคึกคักมาด้วย^๓

๔. พ่อค้าจากนาน มีหลักฐานว่าพ่อค้าจากนานเดินทางมากำขายที่เชียงใหม่ในรัชสมัยพระเจ้าคำฟู^๔ สินค้าสำคัญที่พ่อค้านานนำมาขายที่ลานนาไทยคือ เกลือ ทั้งนี้เพราะนานเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์แหล่งสำคัญแห่งหนึ่งของเขตทางตอนบน ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชนานส่งเกลือมาเป็นบรรณาการแก่เชียงใหม่^๕ และหลักฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังระบุว่าเกลือสินเธาว์ในเชียงใหม่เป็นสินค้าที่มาจากนาน^๖

การค้ากับเมืองทางตอนล่างเป็นการค้ากับเมืองท่าต่าง ๆ มีพ่อค้าจากเขตตอนล่างขึ้นมากำขายยังลานนาไทยเป็นจำนวนมาก เช่น พ่อค้าพม่า พ่อค้ามอญ และพ่อค้าอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าอยุธยานั้นจะเดินทางมาซื้อสินค้าจากเชียงใหม่ พร้อมกับนำสินค้าพุ่มเฟือยมาขาย สินค้าพุ่มเฟือยใดแก่ ณั ซึ่งก็มีหลักฐาน ชาวอังกฤษบันทึกว่า "...ถ้ามีการเริ่มค้าขายกับเชียงใหม่ ชาวเขาเขาใจว่าจะเป็แหล่งที่ซื้อสินค้าประเภท-

^๑ จดหมายเหตุการเดินทางของราล์ฟ พิตซ์, หน้า ๒๙.

^๒ กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๘), ๑: ๑๐๒

^๓ เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๘๕ (ค.ศ. ๑๖๐๘-๑๖๒๐ และ ค.ศ. ๑๖๒๔-๑๖๔๒), แปลโดย นันทา สุกกุล (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๓), หน้า ๖๐.

^๔ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๘๙.

^๕ ประชุมพงศาวดารเดิม ๙, หน้า ๓๐๑

^๖ Holt S. Hallet, *A Thousand Miles...*, p. 280.

จากที่นี้เป็นอันมาก..."^๑ นอกจากผ้าแล้วกระเจกเงายังเป็นสินค้าที่ลานนาไทยต้องการมากเช่นเดียวกับที่อยุธยา และล้านช้าง^๒

สินค้า: การค้าขายภายในอาณาจักร

แหล่งที่มาของสินค้าของลานนาไทยนอกจากจะมีพ่อค้าต่างเมืองนำเข้ามาจากนอกอาณาจักรตั้งไกลลาวมาแล้ว สินค้าของลานนาไทยยังมาจากการเก็บส่วย ซึ่งเมืองต่าง ๆ ต้องเก็บส่งให้พระมหากษัตริย์ และห้ามมิไว้ในครอบครองเป็นการส่วนตัว ส่วยที่เก็บส่วนมากเป็นของป่า ที่สำคัญได้แก่ น้ำรัก น้ำผึ้ง^๓ งาช้าง นอแรด^๔ เป็นต้น ผู้ใดครอบครองส่วยไว้กับตัว หรือยกยอกส่วยไว้จะถูกลงโทษตามกฎหมาย^๕ ดังที่กฎหมายโคศาราชฎาระบุว่า "...ณบุคคลใดลักฝัง งวดคลัง ท่านให้ไหม ๖ บาทเงิน"^๖ นอกจากนี้สินค้าอาจมาจากของป่าชนิดอื่นภายในอาณาจักรลานนาไทย ซึ่งมีได้มีหลักฐาน

^๑กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๑, หน้า ๑๐๑.

^๒เอกสารของฮอลันดาศูนย์กรุงศรีอยุธยา พ.ศ.๒๑๕๑-๒๑๖๓ และ พ.ศ.๒๑๖๓-๒๑๘๕..., หน้า ๘๐.

^๓ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๘.

^๔กฎหมายลานนา, ภาคปริวรรตลำดับที่ ๒ (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘), หน้า ๑.

^๕สิงขะ วรรณสัย, ผู้ถอดความ, โคลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่, หน้า ๖๔.

^๖กฎหมายลานนา, ภาคปริวรรตลำดับที่ ๓, หน้า ๘๔.

^๗หาวญ., บัญชีหนังสือจ้างแปล แผ่นที่ ๑๐ เลขที่ ๒๘ กฎหมายโคศาราชฎา, หน้า ๕๗.

ระบว่่าเป็นสินค้าต้องห้าม เช่น สีเสียดที่บางส่วนของแพร^๑ ไม้ฉาก และหนังสือ^๒ สินค้าเหล่านี้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของอยุธยา และมีหลักฐานว่าหนังกวางนั้นราคาถูกลงมากที่เชียงใหม่^๓

สินค้าต่าง ๆ จะถูกส่งจากแหล่งผลิตมายังลานนาไทย อาจเป็นการส่งต่อมา เป็นทอด ๆ จนถึงเชียงใหม่ เห็นได้จากกรณีที่พ่อค้าจากเชียงแสนนำหม้อทองเหลืองมาขายที่เชียงใหม่^๔ ปรากฏว่าหม้อทองเหลืองนี้เป็นสินค้าที่ส่งมาจากยูนนาน^๕ ที่เมืองเชียงแสนนี้มีหลักฐานว่าพ่อค้าจากน่านนำสินค้าขึ้นมายาขายมากมายหลายพวก^๖ เชียงแสนจึงอาจเป็นศูนย์กลางทางการค้าของลานนาไทยในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และคอยรับสินค้าจากเขตทางตอนบนเพื่อส่งมาขายต่อยังเชียงใหม่ นอกจากการส่งสินค้าเป็นทอด ๆ แล้ว ยังมีพ่อค้าจากเขตทางตอนบนเดินทางมาค้าขายที่เชียงใหม่โดยตรง เช่น พ่อค้าเงี้ยว^๗ และพ่อค้าจากยูนนานซึ่งมีหลักฐานปรากฏว่ามีกองคาราวานพ่อค้า เดินทางจากยูนนานลงมาค้าขายที่เชียงใหม่ทุกปี^๘ พ่อค้าเหล่านี้จะนำสินค้ามาขาย และจะซื้อสินค้าที่เป็นที่ต้องการกลับไปขายทางตอนบน สินค้าที่พ่อค้าจากเขตทางตอนบนต้องการมากได้แก่ พวกอาหาร

^๑Holt S. Hallet, A Thousand Miles..., p. 280.

^๒Ibid.

^๓กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๑, หน้า ๑๐๒.

^๔มณี พยอมยงค์, ผู้ขายทอดและเรียบเรียง, คลองพิจารณาคัดถอยชนคำ..., หน้า ๔๓.

^๕Holt S. Hallet, A Thousand Miles..., p. 280.

^๖ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๕.

^๗มณี พยอมยงค์, ผู้ขายทอดและเรียบเรียง, คลองพิจารณาคัดถอยชนคำ..., หน้า ๕๑.

^๘Holt S. Hallet, A Thousand Miles..., p. 171.

คือ ชาว กับเกลือ และสินค้าฟุ่มเฟือยอื่น ๆ เช่นผ้า จะเห็นได้ว่าเกลือซึ่งเป็นสินค้าเข้ามาจากนานกับเวียงจันทน์นั้นพวกพ่อค้าเงี้ยวต้องการมาก^๑ ชาวซึ่งเป็นผลผลิตภายในอาณาจักรลานนาไทยและเป็นส่วยชนิดหนึ่ง แต่ไม่มีหลักฐานระบุว่าชาวเป็นสินค้าต้องห้ามหรือไม่ เหตุที่ต้องเก็บส่วยชาวชั้นกลางหลวงประการหนึ่งคือ เพื่อใช้เป็นเสบียงเลี้ยงไพร่พลในกองทัพ^๒ ชาวนี้น่าจะนำมาขายเป็นสินค้าเช่นกัน และคงขายให้แก่เมืองที่ไม่สามารถผลิตข้าวเลี้ยงตัวได้ เช่น เมืองในเขตภูเขา ชาวกลายเป็นสินค้าที่ไร้อุปสงค์เปลี่ยนกับสินค้าอื่นเช่นพวกของป่า ในสมัยพระเจ้าติโลกราชมีท่าชาวเปลือก ซึ่งน่าจะ เป็นหลักฐานสะท้อนให้เห็นว่ามีการซื้อขายชาวในลานนาไทย และสมัยปลายราชวงศ์มังราย ซึ่งมีความวุ่นวายทางการเมือง ชาวจะได้รับการที่ราคาให้สูงขึ้นตามสถานการณ์ไปด้วย^๓ ส่วนผ้านั้นขายดีมาก มีหลักฐานสมัยรัตนโกสินทร์ว่า กองคาราวานจากยูนนานนำทองแดง เหล็กและผ้าไหมมาแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทผ้าจากลานนาไทย^๔

พ่อค้าชาวลานนาไทยนอกจากจะค้าขายภายในอาณาจักรตนแล้วยังเดินทางไปค้าขายกับเมืองนอกอาณาจักรด้วย เช่น พ่อค้าเชียงใหม่เดินทางไปค้าขายที่น่าน^๕ หรือไปค้าที่พุกาม^๖ การเดินทางไปค้าขายยังต่างเมืองนี้คงจะมีมาก เพราะมีการนำข้าทาส

^๑Ibid., p. 210.

^๒ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๓.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^๔Holt S. Hallet, A Thousand Miles..., p. 172.

^๕มณี พยอมยงค์, บุ๋นถายทอด และเวียงเวียง, คลองพิจารณาตัดถ้อยชนคำ..., หน้า ๕๕.

^๖ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๑.

ทั้งที่เป็นสมบัติส่วนตัว และที่ขอยืมจากผู้อื่นรวมเดินทางไปทำการค้าด้วย^๑ พระมหากษัตริย์
 ลานนาไทยทรงมีบทบาทสำคัญในการค้าขาย เนื่องจากระบุว่าช่วยหลายประเภทเป็นสินค้า
 คองห้ามที่คองขายให้แกทางราชการเท่านั้น เท่ากับเป็นการค้าผูกขาดโดยทางราชการ
 นั้นเอง นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังทรงแต่งตั้งผู้แทนไปทำการค้าด้านอื่น ๆ ด้วย
 เห็นได้จากคลองพิจารณาตัดสินคำระบุว่า "...ให้มันเป็นผู้แทนไปแลกวัวที่เมืองชราว
 มาเป็นของหลวงเด็ก..."^๒ การค้าของพระมหากษัตริย์คงจะมีการค้าทางเรือด้วย
 เพราะกฎหมายโคสธาราษฎร์กล่าวถึงเรือที่มีเครื่องหมาย "ลายจุ่มตราปราสาท"^๓ ซึ่งอาจ
 เป็นเรือของพระมหากษัตริย์ที่ใช้ทำการค้า หรือเป็นเรือรบ และยังมีตำแหน่งของพวก
 ลูกเรือ หรือที่เกี่ยวข้องกับการเดินเรือ เช่น พันเรือโยง^๔

การจัดการค้าภายในอาณาจักรลานนาไทย

พ่อค้าที่เดินทางเข้ามาในลานนาไทยจะต้องติดต่อกับข้าราชการตำแหน่งหมื่นล้าน
 หมื่นหลวง และหมื่นแขก ซึ่งเป็นข้าราชการที่ทำหน้าที่ตรวจตราและกำหนดราคาสินค้าว่า
 สมควรให้ขายได้หรือไม่ และถ้าอนุญาตให้ขายได้ควรขายราคาเท่าไร กฎหมายโคสธาราษฎร์

^๑ มังรายศาสตร์, ภาคปวิวรรตลำดับที่ ๑ (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา
 และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘), หน้า ๘.

^๒ มณี พยอมยงค์, บุญยทอค และเรียบเรียง, คลองพิจารณาตัดสินคำ...,
 หน้า ๘๒.

^๓ หวัญ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๑๐ เลขที่ ๒๙ กฎหมายโคสธาราษฎร์,
 หน้า ๖๗.

^๔ มณี พยอมยงค์, บุญยทอค และเรียบเรียง, คลองพิจารณาตัดสินคำ...,
 หน้า ๑๘.

ระบุชัดเจนว่า "...ผู้ใดจะขายช้างม้า ช้างคน วัคควาย เรือ และชายทองคำให้แก่
 แชนกต่างเมือง ไทบอกเล่าแก่ ๒ หมื่นสาม หมื่นหลวง เพื่อไค้พิจารณาถึง ชุนแซก
 กำหนดค่าแล้วควรรให้ขายจึงขาย"^๑ นอกจากข้าราชการ ๓ ตำแหน่งนี้แล้วยังมีตำแหน่ง
 แสนน้ำผึ้งอีกตำแหน่งหนึ่งที่มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับส่วยน้ำผึ้ง แสดงให้เห็นว่าน้ำผึ้งคงเป็น
 สินค้าสำคัญประเภทหนึ่ง มีหลักฐานปรากฏว่าน้ำผึ้งเป็นรายการหนึ่งในบรรดารายการ
 สินค้าส่งออกของอยุธยา คงมีการส่งน้ำผึ้งจากลานนาไทยไปขายที่อยุธยาด้วย เนื่องจาก
 แสนน้ำผึ้งเคยเดินทางลงไปอยุธยาในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน โดยเดินทางรวมไปกับ
 กลุ่มพระสงฆ์ที่จะไปลังกา แต่แสนน้ำผึ้งมิไค้เดินทางไปลังกาด้วย^๒ ตำแหน่งแสนน้ำผึ้ง
 นี้ยังคงปรากฏอยู่เสมอแม้ในสมัยที่พม่ามาปกครองลานนาไทยแล้ว^๓

อาณาจักรลานนาไทยจัดเก็บภาษีสินค้าต่าง ๆ ถ้าเป็นการค้าทางเรือ ภาษีที่
 เก็บจะคิดอัตราเล็กน้อยตามขนาดของเรือ ดังที่กฎหมายโคศาราชฎัรระบุไว้ว่า "...ณเรือ
 ชั้น ๔ คอก เอา ๓ เงิน..."^๔ ถ้าเป็นการค้าทางบกก็เก็บภาษีตามประเภทสินค้า
 เช่น กฎหมายโคศาราชฎัรกำหนดว่าถา "ขายช้างเอาเชือกละ ๕ ชายมาเอากิ่ง..."^๕
 ภาษีที่เก็บได้นี้จะนำมาแบ่งเป็นผลประโยชน์ระหว่างพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนาง

^๑ หมาย., บัญชีหนังสือจางแปล แฟ้มที่ ๑๐ เลขที่ ๘ กฎหมายโคศาราชฎัร,
 หน้า ๔๒.

^๒ คำานานบุลศาสนาฉบับวัดป่าแดง, หน้า ๑๔-๑๗.

^๓ มณี พยอมยงค์, ผู้ถ่ายทอด และเรียบเรียง, คลองพิจารณาตัดถอย-
 ชนค้ำ..., หน้า ๕๖.

^๔ หมาย., บัญชีหนังสือจางแปล แฟ้มที่ ๑๐ เลขที่ ๘ กฎหมายโคศาราชฎัร,
 หน้า ๖๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

ภายในอาณาจักร ดังที่ปรากฏในมังรายศาสตร์ (ฉบับนอทอง) ว่า "พระเมือง ๒๐ เงิน
แม่พระเป็นเจ้า ๑๐ เงิน หมั้นคนเชียง ๒ เงิน หมั้น ๓ ล้าน ๒ เงิน"^๑ และเมื่อ
มีการเพิ่มอัคราภาษีขึ้น ส่วนแบ่งก็เพิ่มขึ้นตามไปด้วย^๒

การจัดการค้าของอาณาจักรลานนาไทยยังรวมถึงการรักษาความปลอดภัยให้
พ่อค้าต่างเมืองที่เดินทางมาค้าขาย กฎหมายระบุว่า "...มิชมาคนฝูงอันลุดกิตานุทิศมา
มาน เม็ง ไทย ฮอ กุลวาอันทองเที่ยวไปมานั้นตาย ไคเสียเงินร้อยบาท"^๓ นอกจากนี้
ยังมีกฎหมายที่ช่วยตัดสินข้อพิพาทอันอาจเกิดจากการเดินทางมาค้าขาย เช่น กรณีเรือชนกัน
หรือเกวียนชนกัน^๔ ตลอดจนมีกฎหมายตัดสินความเกี่ยวกับการขโมยสินค้าในเรือของพ่อค้า^๕

อาณาจักรอยุธยา: บทบาททางการค้า

ที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาเหมาะสมแก่การค้าทั้งภายใน และภายนอกจะเห็นได้ว่า
อยุธยาตั้งอยู่บนลำน้ำที่สามารถเดินเรือเข้าไปถึงได้โดยสะดวก มีพ่อค้าต่างชาติเช่น จีน
อาหรับ เปอร์เซีย และอินเดียเดินทางมาซื้อขายสินค้าที่อยุธยามาตั้งแต่สมัยต้นอยุธยา
ส่วนการค้าภายในนั้นอยุธยาก็เป็นเมืองท่าที่สามารถควบคุมการติดต่อกับหัวเมืองทางเหนือ
ได้ดีกว่าหัวเมืองอื่น เพราะมีแม่น้ำถึง ๓ สายไหลผาน คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี
และแม่น้ำป่าสัก ทำให้สินค้าทั้งจากหัวเมืองทางตอนใน และจากภายนอกไหลผานอยุธยา
แล้วส่งไปยังเมืองต่าง ๆ อีกที่หนึ่ง

^๑มังรายศาสตร์ (ฉบับนอทอง) (เชียงใหม่: ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรม
ลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๖๕.

^๒เรื่องเดียวกัน.

^๓กฎหมายลานนา, ภาคปริวรรตลำดับที่ ๓, หน้า ๖.

^๔มังรายศาสตร์ (ฉบับนอทอง), หน้า ๒๔-๒๕.

^๕หจญ., บัญชีหนังสือจางแปล พิมพ์ที่ ๑๐ เลขที่ ๕ กฎหมายโคสาราษฎร์,

การค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วย——เมืองท่าที่ทำการค้ากับพ่อค้าจากมหาสมุทรอินเดีย ได้แก่ เมืองท่าในพม่า มอญ เมืองท่าชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของคาบสมุทรมลายู บริเวณของแควมละกาทั้งสองฝั่ง ตลอดจนถึงเมืองท่าทางตอนเหนือของเกาะชวา โดยเฉพาะในแควมบันตัม และเมืองท่าที่ทำการค้ากับจีนเป็นหลัก ได้แก่ เมืองท่าบางเมืองทางตอนเหนือของเกาะชวา เมืองท่าทางฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ขึ้นมาถึงเมืองท่าบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนถึงชายฝั่งทะเลไปจนถึงเมืองท่าของอาณาจักรจามปา และของญวน แต่ทั้งสองส่วนนี้มีได้ทำการค้าแยกกันโดยเด็ดขาด ต่างก็ช่วยส่งต่อสินค้าจากรายฝั่งทะเลปากหนึ่งไปสู่อีกปากหนึ่งอยู่ตลอดเวลา สำหรับอยุธยาที่มีที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ทำการค้ากับจีนเป็นหลัก และเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งที่ส่งสินค้าจีนไปยังฝั่งมหาสมุทรอินเดีย

จีนเป็นทั้งตลาด และแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญสำหรับเมืองท่าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสัมพันธ์ทางการค้าที่เมืองท่าเหล่านี้มีกับจีนอยู่ภายใต้ระบบบรรณาการ ซึ่งอำนวยความสะดวกทั้งด้านการค้าและด้านการเมือง กล่าวคือ ระบบบรรณาการนี้เปิดโอกาสให้ค้าขายกับจีนได้และการค้ากับจีนก็ทำรายได้อย่างมากศาล ในขณะที่เกี่ยวข้องกับบรรณาการและฝ่ายจีนรับ ก็จะได้ผลประโยชน์ทางการเมืองคือการรับรองฐานะทางการเมืองจากจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจสำคัญของทวีปเอเชีย ในสมัยนั้นในบรรดาเมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ต้องการค้าขายกับจีนนั้น อยุธยาจะมีความกระตือรือร้นมาก และเป็นการสนองตอบนโยบายการค้าของจีนในสมัยคนราชวงศ์หมิงจะเห็นได้ว่า หลังจากราชทูตจีนเข้ามาอยุธยาครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๓ ทางอยุธยาได้รับส่งราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นไปถวายจักรพรรดิจีน และอีก ๓ เดือนต่อมาอยุธยาจึงส่งราชทูตอีกคณะไปจีนเพื่ออัญเชิญค่าถวายพระพรชัยมงคลไปถวายจักรพรรดิจีนเนื่องในวโรกาสขึ้นปีใหม่ และในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อยุธยาก็เป็นอาณาจักรที่ส่งราชทูตอัญเชิญ

๑ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย,

เครื่องราชบรรณาการ ไปจิ้มกองจักรพรรดิจีนมากกว่าเมืองท่าอื่น ๆ^๑ จะเห็นได้ว่า
รัชสมัยพระนครินทราธิราช มีการส่งทูตไปเมืองจีนถึง ๓ ครั้ง โดยเสด็จพระราชดำเนิน
นำคณะทูตชุดแรกไปถึงเมืองจีนในเดือนแรกของ พ.ศ. ๑๘๑๘ ด้วยพระองค์เอง และยัง
โปรดให้ส่งทูตคณะที่สองไปจีนอีกครั้งในเดือน ๑๐ ของปีเดียวกันนั้น^๒ การส่งราชทูตไปจีน
เป็นประโยชน์แก่อยุชยามาก เพราะนอกจากจะเปิดโอกาสให้นำสินค้าไปขายพร้อมกับ
คณะทูตแล้ว^๓ ยังทำให้ยุชยามีโอกาสรับรู้สภาวะของตลาดการค้าของจีนอยู่เสมอ

ยุชยามพยายามควบคุมการค้าของป่าที่มาจากเมืองทางตอนบน การรุกรานอาณาจักร
สุโขทัยก็มีเหตุผลประการหนึ่งว่า เพื่อให้ได้สุโขทัยเป็นหัวเมืองที่คอยควบคุมการค้าของป่า
จากเมืองทางตอนบนลงมาอยุธยา เพราะในสมัยอยุธยาตอนปลายการค้าของป่าจากสุโขทัย
ยังคงมีอยู่เสมอ แมแต่การเขาแทรกแซงการเมืองภายในอาณาจักรล้านช้างในรัชสมัย
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ^๔ อาจจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของป่าด้วย
เพราะล้านช้างมีสินค้าของป่ามาก และยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับล้านนาไทยอีกด้วย

การขยายขอบข่ายเมืองท่าของอาณาจักรอยุธยา

การสถาปนาอาณาจักรอยุธยาเกิดขึ้นพร้อมกับการอ้างสิทธิ์เหนือเมืองต่าง ๆ
ถึง ๑๖ เมือง ซึ่งรวมทั้งเมืองตะนาวศรี เมาะตะมะ และมะละแหม่งที่เป็นเมืองท่า
ชายทะเลฝั่งมหาสมุทรอินเดียด้วย^๕ การขยายตัวของอยุธยาไปยังเมืองทางฝั่งตะวันตก

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐-๘๒.

^๓ เครื่องราชบรรณาการที่อยุธยาส่งไปจิ้มกองจักรพรรดิจีน จะมีรายการที่ระบุ
รายชื่อสินค้าเป็นจำนวนมาก เช่น พริกไทยค่า ๑๐๐ ทาบ และไม้ฉาก ๑๐๐ ทาบ ดู
เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^๔ ุรยละเอียดใน คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๕๑.

^๕ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๘๐๒.

มีหลักฐานปรากฏชัดในรัชสมัยพระบรมราชาที่ ๑ พระองค์ยกทัพไปที่หงสาวดี^๑ ซึ่งขณะนั้น เป็นเมืองอิสระ และแต่พระราชอำนาจมาถึงเมืองมะริด^๒ อย่างไรก็ตามก็หงสาวดีไม่ได้ อยู่ในฐานะที่มั่นคงเท่าใดนัก เพราะมีปัญหาจากอังวะรุกราน และปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติ ภายใน^๓ การที่หงสาวดีมีขึ้นเพื่อจะครอบครองเมาะตะมะ กับตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางใต้ของ หงสาวดี การยกทัพไปที่หงสาวดีของพระบรมราชาที่ ๑ คงจะประสบผลสำเร็จคือ สามารถยึดเมืองเมาะตะมะ และตะนาวศรีได้ แต่ภายหลังมอยู่ในสมัยพระเจ้าราชาธิราช (พ.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๖๖) ก็มายึดกลับคืนไปอีก^๔ นอกจากนี้ยังมีเมืองทวายซึ่งเป็นเมืองท่าที่ อยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยา แต่ก็เสียเมืองนี้ไปเมื่อสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ^๕ โทเม ปิเรส ซึ่งเดินทางมาอินเดียและมะละกาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๐๕๕-๒๐๕๗ ระบุถึง เมืองท่าชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกที่อยู่ใต้อำนาจอยุธยาว่า มีเมืองตะนาวศรี ตรัง ไทรบุรี และอาจรวมถึงภูเก็ตด้วย^๖ เมืองท่าเหล่านี้ค้าขายกับพ่อค้าจากคุชราต เบนกอลและเมือง ท่าทางตอนเหนือของเกาะสุมาตราคือ เมืองปาไซ กับปาเคีย แม้ว่าพ่อค้าเหล่านี้จะ เดินทางมาค้าขายถึงอยุธยาไม่มากนักก็ตาม^๗ แต่การค้ากับพ่อค้าพวกนี้ก็เพิ่มปริมาณสูงขึ้น เพราะอยุธยาอาศัยค้าขายตามเมืองท่าชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกนั่นเอง

^๑Michael Vickery, "The 2/k 125 Fragment: A Lost Chronicle of Ayutthaya," p. 4.

^๒ดี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่ม ๑, หน้า ๒๑๐.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

^๔เรื่องเดียวกัน.

^๕คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๕๑.

^๖Tome Pires, The Suma Oriental Vol 1, p. 105.

^๗Ibid., pp. 104 and 109.

นอกจากอยุธยาจะขยายไปทางเมืองท่าชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกแล้ว ยังขยายมาทางด้านตะวันออกด้วย การที่อยุธยาอ้างสิทธิเหนือเมืองต่าง ๆ ๑๖ เมืองไว้ในพระราชพงศาวดารนั้น ครอบคลุมเมืองท่าชายทะเลฝั่งตะวันออกไว้หลายเมือง เช่น นครศรีธรรมราช สงขลา และจันทบุรี^๑ การโจมตีกัมพูชาของอยุธยา นอกจากเหตุผลทางการเมืองแล้ว ยังเป็นไปเพื่อคุมเมืองท่าและการค้าชายทางฝั่งตะวันออกด้วย จากหลักฐานของโทเม ปิเรสบันทึกว่า เมืองท่าทางตะวันออกของอยุธยาได้แก่ เมืองปะหัง ตรังกานู กลันตัน สายบุรี ปัตตานี นครศรีธรรมราช เกาะแห่งหนึ่งในอ่าวบ้านคอน บางสะพาน เกาะตะกูด เพชรบุรี และบางปลาร้อย^๒ เมืองท่าเหล่านี้ทำการค้ากับ กัมพูชา จามปา ฉวน และหมู่เกาะต่าง ๆ ในอินโดนีเซีย เช่น เมืองปาไซ ปิเคีย อินทรีรี และปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา กับซุนดา และเมืองท่าอื่น ๆ บนเกาะชวา^๓ และเมื่อมะละกาพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญที่สุดในบริเวณคาบสมุทรมลายูนั้น อยุธยาก็มีความสัมพันธ์กับมะละกาด้วย ปิเรสบันทึกว่ามีเรือจากอยุธยามายังมะละกาถึงปีละ ๓๐ ลำ เรือเหล่านี้บรรทุกสินค้าพวกเกลือ ปลาแห้ง ฝัก ฝรั่ง กายาน ตะกั่ว และงาช้าง^๔ จะเห็นได้ว่าอยุธยามีขอบข่ายทางการค้าที่กว้างขวางมาก จนทำให้กลายเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญทางการค้าแห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยทำหน้าที่คนกลางส่งสินค้าของป่าจากภายในเขตภาคพื้นทวีปออกไปสู่อาณาจักรภายนอก และเป็นศูนย์กลางนำสินค้าจากภายนอกส่งไปขายต่อยังเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในเขตภาคพื้นทวีป

^๑พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๕๐๒.

^๒ Tome Pires, The Suma Oriental Vol. 1, pp. 105-106.

^๓ M.A.P. Meilink-Roelofs, Asian Trade and European Influence in the Indonesian Archipelago between 1500 and about 1630 (The Hague: Martinus Nyhoff, 1962), pp. 72-73.

^๔ Tome Pires, The Suma Oriental Vol. 1, pp. 107-108.

การที่อยุธยามีขอมช่วยการค้าอย่างกว้างขวางไค่นั้น นอกจากจะมีเมืองท่าขายสินค้าให้พ่อค้าต่างชาติแล้ว อยุธยายังมีสำเภากลางของตัวเองสำหรับออกไปค้าขายยังเมืองไกล ๆ เช่น สำเภาอยุธยาเคยเดินทางไปค้าถึงญี่ปุ่น^๑ สำเภาของอยุธยาที่ส่งไปค้าต่างแดนนี้ส่วนหนึ่งเป็นของหลวงหรือของเจ้านาย และอาจมีเอกชนโดยเฉพาะชาวต่างชาติ รวมทุนกับขุนนางเป็นเจ้าของสำเภาเช่นกัน สำเภาของอยุธยาจะนำสินค้าไปขายยังเมืองต่าง ๆ และซื้อสินค้ากลับมาขายยังอยุธยา เช่น สำเภาที่ไปมะละกาจะนำสินค้าพวกเครื่องกำยาน หรือตะกั่วมาขาย และซื้อพริกไทย ไม้จันทน์ และปรอทกลับไป^๒

ชาวจีนมีบทบาทสำคัญมากด้านการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีตำนานเล่าถึงการติดต่อกับจีนมาตั้งแต่กอนตั้งอาณาจักรอยุธยา^๓ และมีหลักฐานปรากฏว่าก่อน พ.ศ.๑๘๒๕ มีชาวจีนที่ลี้ภัยการเมืองจากจีนหนีพวกมองโกลมายังอโยธยา-อยุธยาถึง ๒๐๐ คน และคณะทูตราชวงศ์มองโกลที่มาทวงบรรณาการจากสุโขทัยเมื่อ พ.ศ.๑๘๒๕ ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อมาสืบข่าวของพวกที่ลี้ภัยเหล่านี้ด้วย^๔ ชุมชนจีนทวีความสำคัญขึ้นภายหลังการตั้งอาณาจักรอยุธยา คงเป็นกลุ่มที่มีฐานะดีในสังคม และอาจมีส่วนร่วมในการสร้างวัดราชบูรณะใน พ.ศ.๑๘๖๗ เพราะพบว่าในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะมีข้าวของ และตัวอักษรจีนที่กล่าวถึงแซ่ของคนจีนอยู่มาก^๕ ชาวจีนมักเป็น

^๑กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๑, หน้า ๖.

^๒Tome Pires, The Suma Oriental Vol.1, p. 108.

^๓ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑, หน้า ๕๒.

^๔ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "ชุมชน "อโยธยา"-อยุธยา: ปัญหาเรื่องวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม," วารสารมนุษยศาสตร์ ๑๐ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๒๓), หน้า ๔๗.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

กลุ่มที่มีความชำนาญทางด้านการเดินเรือ ก็การค้าขายและมีบทบาทในการค้าสำเภของอยุธยา ทั้งนี้เพราะตำแหน่งของพนักงานเรือสำเภหลวงเรียกด้วยภาษาจีน ดังที่ปรากฏหลักฐานในทำเนียบศักดินาพนักงานประจำเรือสำเภของพระโอบยการตำแหน่งนาพลเรือ และจดหมายของชาวฮอลันดาที่ส่งไปยังปัตตานีก็ระบุถึงขนนางตำแหน่ง "ออกขุนจีน" ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศ^๑ จะเห็นได้ว่าสำเภทั้งของหลวงและของเอกชนคงใช้ชาวจีนทำหน้าที่นายเรือ และลูกเรือ และชาวจีนยังมีบทบาทสำคัญทางการค้าอีกด้วย

ด้วยเหตุที่การค้าของอยุธยาต้องเกี่ยวข้องกับชาวจีน หรือเมืองจีนมาก ทำให้อยุธยาให้อภิสิทธิ์หลายประการแก่ชาวจีน จะเห็นได้ว่าพ่อค้าจีนมักขายสินค้าของตนที่อยุธยาโดยไคร่ราคาดีกว่าพ่อค้าต่างชาติอื่น ๆ มาตราฐานในการชั่งตวงวัดของอยุธยาก็ใช้ตามแบบจีน นอกจากนั้นพ่อค้าจีนยังเสียภาษีขาเข้าในอัตราสิบสองชักสอง ซึ่งถูกกว่าพ่อค้าชาติอื่นที่เสียในอัตราเก้าชักสอง^๒ การให้อภิสิทธิ์ทำนองนี้เป็นเครื่องจูงใจให้ชาวจีนมาทำการค้ากับอยุธยา ปรากฏว่ามีชาวจีนมาตั้งภูมิลำเนาที่อยุธยา โดยเฉพาะหลังจากรัฐบาลจีนมีนโยบายผูกขาดการค้ากับชาวต่างชาติในสมัยต้นราชวงศ์เหม็ง ทำให้มีการลักลอบค้ากับชาวต่างชาติเสมอ และมีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานยังต่างประเทศด้วย อยุธยาซึ่งให้อภิสิทธิ์หลายประการแก่ชาวจีนจึงมีชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานอยู่มาก จนปิเรสตั้งข้อสังเกตว่าชาวจีนเป็นชุมชนต่างชาติที่มีอยู่มากที่สุดในอาณาจักรอยุธยา^๓ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่นี้คงจะทำหน้าที่พ่อค้าคนกลางนำสินค้าจากอยุธยาไปขายยังเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปภายในพื้นทวีป เพราะชาวจีนมิได้มีพันธะผูกพันกับระบบไพร่ของอยุธยา จึงพบว่าชาวจีนมีฐานะดีถึงกับมาร่วมสร้างวัดราชบูรณะกับสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ ได้ และคงจะผสมผสานกับคนไทยพอสมควรในค่านของวิถีชีวิตประจำวัน

^๑ กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๑, หน้า ๑๓.

^๒ Tome Pires, The Suma Oriental Vol. 1, pp. 104-105.

^๓ Ibid., p. 103.

การที่อยุธยามีบทบาทสำคัญทั้งการภายใน และการค้ากับต่างชาติ ทำให้อยุธยาจึงมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับลานนาไทย ซึ่งเป็นแหล่งที่มีสินค้าพวกของป่าที่สำคัญแหล่งหนึ่งทางตอนบนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ความสัมพันธ์ทางคานเศรษฐกิจระหว่างอาณาจักรอยุธยา และลานนาไทย

สินค้าของป่าเป็นสินค้าสำคัญที่ทำรายได้สูง กำไรจากการค้าของป่านับเป็นสิ่งดึงดูดให้ชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับเมืองท่าต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เห็นได้จากบันทึกของชาวตะวันตกที่ว่า "... รู้สึกว่าสินค้าจากสยามจำพวกหนังสัตว์ และไม้จะเป็นที่มาของกำไรอย่างงาม"^๑ ในฐานะที่อาณาจักรลานนาไทยเป็นศูนย์กลางรับซื้อขายสินค้าของป่าจากเมืองทางตอนบน และอยุธยาเป็นอาณาจักรที่ขยายขอบข่ายการค้าขายอย่างกว้างขวาง อาณาจักรทั้งสองจึงมีความสัมพันธ์ทางคานเศรษฐกิจต่อกัน

อาณาจักรอยุธยาต้องการสินค้าของป่าจากลานนาไทยเพื่อมาสนองความต้องการของผู้ซื้อที่มาติดต่อค้าขายตามเมืองท่าต่าง ๆ ที่อยู่ใต้อำนาจตน ในขณะที่อาณาจักรลานนาไทยเป็นคนกลางส่งสินค้าของป่าให้เมืองท่าหลายแห่ง มีชื่อเสียงเฉพาะที่อยุธยาแห่งเดียว กล่าวคือ ลานนาไทยติดต่อกับเมืองท่าทางตอนล่างของพม่าด้วย เห็นได้จากชาวตะวันตกที่เข้ามาค้าขายติดต่อกับเมืองท่าแถบนั้น เช่น ปีเรส และราล์ฟ ฟิตซ์ ท่างระบุว่าชะมดเข็ดเป็นสินค้าสำคัญที่มาจากเชียงใหม่^๒ นอกจากนี้ยังมีการติดต่อค้าขายกับมอญ และพุกาม การติดต่อค้าขายระหว่างลานนาไทยกับเมืองท่าทางตอนล่างของพม่านั้นใช้เวลาเดินทางน้อย และไม่มีควมยากลำบากเท่าใดนัก ราล์ฟ ฟิตซ์บันทึกว่า

---

^๑ กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เล่ม ๑, หน้า ๕๔.

^๒ Tome Pires, The Suma Oriental Vol. 1, p. 111 และจดหมายเหตุการเดินทางของราล์ฟ ฟิตซ์, หน้า ๒๔.

ข้าพเจ้าเดินทางจากพะโคไปถึงจามาเฮย์ (Jamahey) ซึ่งในประเทศลังเจียน (Langeiannes) ที่เรียกว่า จันโกเมส (Jangomes) ใช้เวลาเดินทาง ๒๕ วัน จากพะโคไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ ในการเดินทาง ข้าพเจ้าฉานชนบทที่อุดมสมบูรณ์ และร่มรื่นไปควยคนผลไม...

ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างอาณาจักรลานนาไทย และอยุธยา จึงเป็นความสัมพันธ์แบบที่อาณาจักรอยุธยาอยู่ในฐานะที่ต้องการจะมีความสัมพันธ์กับลานนาไทยมากกว่า ในขณะที่อาณาจักรลานนาไทยมีเมืองท่าอื่นที่ติดต่อได้สะดวกรวดเร็วเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการส่งสินค้าของป่าไปขายนอกเหนือจากอยุธยา

เมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาต้องการสินค้าของป่าจากเมืองทางตอนบนมานานก่อนการตั้งอาณาจักรลานนาไทย และอยุธยา เคยมีพ่อค้าจากละโว้เดินทางขึ้นมาค้าขายยังอาณาจักรทริภุชไชย^๒ และต่อมาก็มีพ่อค้าจากอยุธยาขึ้นมาค้าที่อาณาจักรทริภุชไชยตอนสมัยปลายราชวงศ์จามเทวี^๓ หลังการตั้งอาณาจักรอยุธยาแล้ว พ่อค้าจากอยุธยาจะอาศัยแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญเดินทางขึ้นมาหัวเมืองทางเหนือโดยแยกขึ้นไปตามแม่น้ำ ๔ สายที่มาบรรจบกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เส้นทางคมนาคมทางน้ำสายนี้เป็นเส้นทางที่ใช้กันมานาน จะเห็นได้ว่าพระนางจามเทวีเคยใช้เส้นทางนี้มาก่อนเมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมาปกครองอาณาจักรทริภุชไชย^๔ และเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวก นอกจากนี้เมืองเชียงใหม่ยังอยู่ไม่ไกลมากนักจากชายเขตแดนของอาณาจักรอยุธยา เพราะลาลูแบร์บันทึกว่าเชียงใหม่ตั้งอยู่ห่างจากชายเขตแดนอยุธยาราว ๖๐-๗๐ ดี หรือคิดเป็นระยะเวลาเดินทางโดยต้องพายเรือทวนน้ำไปก็ประมาณ ๑๕ วัน^๕ พ่อค้าจากอยุธยา

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^๒ ตำนานมรดกศาสนา, หน้า ๑๖๖.

^๓ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐.

^๔ คำแปลจามเทวีวงศ์..., หน้า ๔๘.

^๕ สีมอง เคอ ลา ลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๑.

จะเดินทางขึ้นมาซื้อสินค้ายังอาณาจักรลานนาไทย โดยมีศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยน
สินค้าระหว่างกันที่เมืองฮอด^๑ ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญในการติดต่อค้าขายกับภายนอก
อาณาจักรลานนาไทย การติดต่อระหว่างฮอดกับเชียงใหม่มีทั้งทางเรือซึ่งอาศัยการ
ล่องเรือมาตามลำน้ำปิง และทางบกโดยการเดินทางมาเป็นกองคาราวาน^๒

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างอาณาจักรลานนาไทย และอยุธยาอาจเป็น
ความสัมพันธ์ที่เป็นทางการอยู่บ้าง แต่มิใช่เป็นความสัมพันธ์ระดับอาณาจักรต่ออาณาจักร
อย่างจริงจังหรือสม่ำเสมอ จะเห็นได้ว่าคราวที่พระสงฆ์จากลานนาไทยในรัชสมัย
พระเจ้าสามฝั่งแกนเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ลังกา โดยแวะที่อยุธยา ก่อนไปลังกานั้น
มีแสนนำช้างรวมไปในขบวนด้วย^๓ แต่ไม่ปรากฏว่าแสนนำช้างเดินทางไปถึงลังกาคด้วย
สำหรับแสนนำช้างผู้นี้จะเป็นข้าราชการที่ทำหน้าที่ดูแลสวนำช้างที่เป็นสินค้าสำคัญประเภท
หนึ่งของลานนาไทย แสนนำช้างอาจจะอยู่ที่อยุธยาเพื่อดูแลการค้าเกี่ยวกับนำช้างโดย
ความยินยอมของอยุธยา เพราะได้เข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์อยุธยาพร้อมกับพระสงฆ์กลุ่ม
ดังกล่าวด้วย และในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองก็มีหลักฐานปรากฏว่าพระคลังหลวงของ
อยุธยาเคยทำการค้ากับเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งรวมทั้งเชียงใหม่ด้วย โดยทาง
อยุธยานำเข้ามาแลกเปลี่ยนเครื่องเพชรเครื่องทอง กายาน และชุด^๔

ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ไม่พบหลักฐานทั้งของอาณาจักรลานนาไทย
และของอยุธยาที่ระบุว่ามีการค้าจากลานนาไทยลงมาค้าขายถึงอยุธยาโดยตรง เท่าที่พบมี
เพียงหลักฐานที่ว่ามีพ่อค้าจากลานนาไทยมาค้าขายที่เมืองน่าน^๕ แต่สินค้าจากลานนาไทย

^๑สิงฆะ วรรณสัย, ผู้ถอดความ, โคลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่, หน้า ๕๕.

^๒ตำนานมูลศาสนาฉบับวัดป่าแดง, หน้า ๑๔.

^๓สังข์ พัดโนทัย, พระเจ้าปราสาททอง (นครหลวง: ศุภสภา, ๒๕๑๖),
หน้า ๒๘๗.

^๔มณี พยอมยงค์, ผู้ถ่ายทอก และเรียบเรียง, คลองพิจารณาตัดถ้อยชนคำ...,
หน้า ๔๖.

แต่สินค้าจากลานนาไทยก็เป็นที่รู้จักกันในหมู่พ่อค้าที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับอยุธยา เพราะนอกจากจะมีพ่อค้าจากอยุธยาขึ้นมาค้าขายถึงอาณาจักรลานนาไทยแล้ว ภายหลังจากการผนวกอาณาจักรสุโขทัยให้อยู่ใต้อำนาจของอยุธยา ยังมีเมืองต่าง ๆ ที่เคยขึ้นกับอาณาจักรสุโขทัย ส่งสินค้าของป่าจากทางตอนบนลงมาอยุธยาด้วย เห็นได้จากบรรดาสินค้าที่เมืองเหล่านั้นบรรทุกเรือมาขายที่อยุธยานั้นจะมีสินค้าจากลานนาไทย เช่น ช้าง กระจ่าง กายาน และเหล็ก ปนมากับสินค้าอื่น ๆ ด้วย^๑ ดังนั้นรายชื่อของสินค้าออกของอาณาจักรอยุธยาจึงมีสินค้าหลายชนิดที่เป็นสินค้าจากลานนาไทย เช่น น้ำผึ้ง กายาน กระจ่าง กระจก นอแรด และชะมดเข้ต และการค้าสินค้าเหล่านี้ นำกำไรอย่างมหาศาลมาสู่ผู้ค้า

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

^๑ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม-เอกสารจากหอหลวง (ตอนที่ ๑)," หน้า ๕๗.